

การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลพรุใน อำเภอกะเยาวจังหวัดพังงา

Knowledge Management to Develop the Management Potential of Community -
based Tourism, Prunai Sub-district, Koh Yao District, Phangnga Province.

อรุณวรรณ มุขแก้วและคณะ*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพและความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนตำบลพรุใน อำเภอกะเยาว จังหวัดพังงา 2) จัดการความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) พัฒนาหลักสูตรสำหรับเสริมสร้างศักยภาพด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในตำบล พรุใน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำส่วนราชการ ประชาชน และนักท่องเที่ยวในตำบลพรุใน อำเภอกะเยาว จังหวัดพังงาได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญภายในพื้นที่วิจัย เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แนวการสนทนากลุ่มย่อย แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถาม การเก็บข้อมูลภาคสนามและการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดำเนินการควบคุมกันระหว่างเดือนมีนาคม - เดือนกันยายน 2556 ผลการวิจัยพบว่า 1) นโยบายด้านการท่องเที่ยวผู้นำชุมชนมีนโยบายที่จะพัฒนาเกาะยาวให้เป็นเกาะสุขภาพเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว 2) ภาพรวมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติที่ต้องการสัมผัสธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชน จุดเด่นคือ ความสวยงามและความเป็นธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ความเป็นมิตรของคนในชุมชน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม 3) แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนจะพัฒนาตำบลพรุในให้เป็นเกาะสุขภาพ การรักษาสิ่งที่เป็นจุดเด่นของชุมชนซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน 4) ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ตำบลพรุในประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่มีสถานที่ท่องเที่ยวสวยงามและมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และ 5) ความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพบว่า สามารถจำแนกชุมชนในตำบลพรุในตามระดับความพร้อม เป็น 3 กลุ่ม คือชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจเต็มรูปแบบและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมานานแล้ว ชุมชนที่มีความต้องการที่จะจัดการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของคนในชุมชนและชุมชนที่ยังไม่มีความต้องการที่จะจัดการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของคนในชุมชน

คำสำคัญ การจัดการความรู้, การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน, การท่องเที่ยวโดยชุมชน

* นักศึกษาวิทยาลัยชุมชนพังงา

Abstract

This action research aims to 1) study potential and readiness for being a tourist attraction of Prunai community, Koh Yao District, Phangnga Province community tourism 2) to manage knowledge about sustainable tourism administration focused on local guidance and 3) to develop a curriculum for promote the administrative potential of community tourism Providing The sample group, includes community leaders, government official leader local people, and the tourist in prunai sub-district , kohyao district, phangnga province by accidental random sampling The tools used for gathering data are comprised of group dialogue outlines, interview outlines, questionnaire, field data collection, and data analysis which are conducted between March and September, 2013. The study result indicates that 1) community leaders' policy tend to develop the areas to be a healthy island for attracting visitors 2) most of the tourists are foreigners who prefer natural resources, way of life, and local culture. The highlights of the location include natural beauty, friendliness, hospitality, and traditional cultures. 3) the majority of people expect to maintain local sites, make them unique areas for healthy escapes, and attract tourists conducted by collaborating and co-operating. 4) Prunai Sub-district is consisted of 7 villages with magnificent scenery and sufficient potential to be attractions 5) there are 3 groups of community's readiness namely experienced business tourism, expected business tourism, and non-expected business tourism.

Key word : knowledge management, the administration and management on tourism by community

บทนำ

การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญสาขาหนึ่ง ซึ่งทำรายได้เข้าประเทศเป็นมูลค่ามหาศาล เป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูงและมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เห็นได้จากการอัตราการขยายตัวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าประเทศไทย ปี พ.ศ.2555 มีจำนวนนักท่องเที่ยว 22.3 ล้านคน อัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.98 เมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2556) อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีแนวโน้มการแข่งขันรุนแรงขึ้นตามลำดับมีการเปลี่ยนแปลงอย่าง

รวดเร็วและมีความอ่อนไหวง่ายจากปัจจัยลบทั้งภายในและภายนอกประเทศโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ซึ่งใช้จ่ายอย่างระมัดระวังและคุ่มค่าเงินมากขึ้น โดยกระแสการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป คือ การให้ความสำคัญกับความสนใจพิเศษใส่ใจในสุขภาพและการออกกำลังกายทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) มีแนวโน้มได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากนี้กระแสความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์

ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมกำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวและมีแนวโน้มมากขึ้นเช่นกัน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554) ดังนั้นทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ เกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน จังหวัดพังงาเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับคามนิยมจากนักท่องเที่ยว เนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามหลากหลายและยังคงความอุดมสมบูรณ์ไว้มากมาย มีวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายของผู้คน สถิติด้านอาชญากรรมน้อย และมีพื้นฐานเศรษฐกิจดีพอสมควร นอกจากนี้ยังเป็นจังหวัดที่ประชากรมีความสุขมากที่สุดของประเทศติดต่อกัน 2 ปีซ้อน จากผลการสำรวจของกรมสุขภาพจิตและสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ.2552 – พ.ศ.2553 สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวของจังหวัดพังงาเป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดพังงา มีสภาพพื้นที่เป็นเกาะ ตั้งอยู่บริเวณอ่าวพังงา ประมาณ 48.5 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 50.79 ตารางกิโลเมตร 31,743.75 ไร่พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นภูเขาที่มีราบริมชายฝั่งทะเลและที่ราบหุบเขา จำนวนประชากรในเขตเทศบาลพรุในจำนวน 5,778 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,574 หลังคาเรือน มี 7 หมู่บ้าน อาชีพหลักของประชากร คือ เกษตรกรรม รองลงมาคือ ประมงชายฝั่ง รับจ้างทั่วไป และค้าขาย ซึ่งมีประวัติความเป็นมายาวนานร้อยกว่าปี นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความสวยงามสมบูรณ์หลายแห่ง เช่น เกาะไข่นอก เกาะไข่นุ้ย เกาะไข่นุ้ย หาดลิ๊ะ

จาก อ่าวลิ๊ะปาเหรด อ่าวทราย อ่าวม่วงเป็นต้น ด้วยความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางธรรมชาติทำให้ตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา เป็นที่สนใจแก่นักท่องเที่ยวจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนตำบลพรุใน อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง แต่ยังคงขาดการกำหนดทิศทาง การพัฒนาที่เหมาะสม

วิทยาลัยชุมชนพังงามีหน้าที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่ำกว่าปริญญา ในรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ และการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นชุมชน โดยจัดการศึกษาจากความต้องการของชุมชน ส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิต และเติมเต็มศักยภาพของบุคคลเพื่อพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นพัฒนาคนทุกกลุ่มในสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน รวมทั้งตอบสนองแนวนโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 และยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัดกระบี่ พังงา ภูเก็ตได้เล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะกลไกในการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศและของพื้นที่ อย่างไรก็ตามสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ ยังคงมีจุดอ่อนที่พัฒนา อาทิเช่น ความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว การจัดการนำเที่ยว การจัดการที่พัก ปัญหาด้านภาษา ด้านอาหาร การซื้อขายสินค้าและบริการต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นวิทยาลัยชุมชนพังงาจึงจัดทำโครงการวิจัยการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนี้ขึ้น โดยมีเป้าหมายที่การจัดการความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งระบบและจัดทำหลักสูตรเพื่อพัฒนาศักยภาพ ด้านการบริหาร

จัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในตำบลพรุใน
อำเภอเกาะยาวจังหวัดพังงา

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขั้นที่ 1 การศึกษาศักยภาพและความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในตำบลพรุใน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้นำส่วนราชการ ประชาชน และนักท่องเที่ยวในพื้นที่ ในช่วงเวลาที่ยังดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างสำหรับกิจกรรมที่ 1 ศึกษาจากประชากรทั้งหมด ประกอบด้วยผู้นำชุมชน 7 ชุมชน ๆ ละ 1 คน นายกเทศมนตรีตำบลพรุใน 1 คน และสมาชิกเทศบาลตำบลพรุใน 7 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน

กลุ่มตัวอย่างสำหรับกิจกรรมที่ 2 ประกอบด้วยประชาชนในชุมชนที่มีศักยภาพและความพร้อมที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จำนวนที่กำหนดในเบื้องต้น คือ ชุมชนละ 10 คน

กลุ่มตัวอย่างสำหรับกิจกรรมที่ 3 ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวและประชาชนที่พบระหว่างการสำรวจพื้นที่ โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จำนวนที่กำหนดในเบื้องต้น คือ กลุ่มละ 20 คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

กิจกรรมที่ 1 ใช้แนวการสนทนา
กลุ่มย่อย

กิจกรรมที่ 2 ใช้แนวการสัมภาษณ์
เชิงลึก

กิจกรรมที่ 3 ใช้แบบสอบถาม
พฤติกรรมนักท่องเที่ยวและความคิดเห็นต่อการ

บริหารจัดการการท่องเที่ยวตำบลพรุใน และแบบสอบถามความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตำบลพรุใน

1.3 วิธีการเก็บข้อมูล ดำเนิน

กิจกรรมตามขั้นตอนที่กำหนด ดังนี้

1.3.1 ประชุมชี้แจงการดำเนินงานคณะกรรมการโครงการวิจัย

1.3.2 การสำรวจพื้นที่เบื้องต้น

1.3.3 การจัดประชุมกลุ่มย่อย

1.3.4 สัมภาษณ์ชุมชน

1.3.5 แจกแบบสอบถาม
นักท่องเที่ยวและประชาชน

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และบรรยายสรุป วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติพรรณนาตามลักษณะของข้อมูล และจัดทำตารางประกอบการบรรยาย

ขั้นที่ 2 การจัดการความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.1 กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย คือ ตัวแทนชุมชนที่มีศักยภาพและความพร้อม ชุมชนละ 10 คน

2.2 กิจกรรม คือ จัดศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่มีประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความรู้ความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์และประเมินค่า เพื่อตัดสินใจเลือกรูปแบบและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับตำบลพรุในด้วยตนเอง

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการสรุปสิ่งที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ขั้นที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรสำหรับ

เสริมสร้างศักยภาพด้านการบริหารจัดการ
การท่องเที่ยวของชุมชน ตำบลพรุใน อำเภอกะเยาว จังหวัดพังงา

3.1 กลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนในชุมชนที่มีความต้องการการพัฒนาในหลักสูตรที่จัดทำขึ้น

3.2 เครื่องมือ คือ หลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการของชุมชน จำนวน 1 หลักสูตร

3.3 วิธีการ ประกอบด้วย กิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรการวิพากษ์หลักสูตร โดยผู้ทรงคุณวุฒิและการจัดฝึกอบรมแก่ชุมชนตามความต้องการการติดตามและประเมินผล

3.4 วิธีการประเมินผล คณะผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยเน้นความคิดเห็นที่มีต่อการจัดกิจกรรมฝึกอบรม

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 ศักยภาพและความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนตำบลพรุใน อำเภอกะเยาว จังหวัดพังงา

การสนทนากลุ่มย่อยผู้นำในชุมชนพบประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1)นโยบายด้านการท่องเที่ยวผู้นำชุมชนมีนโยบายที่จะพัฒนาเกาะยาวให้เป็นเกาะสุขภาพ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว 2)ภาพรวมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติที่ต้องการสัมผัสธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชน จุดเด่น คือ ความสวยงามและความเป็นธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ความเป็นมิตรของคนในชุมชนและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม 3)แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนจะพัฒนาตำบลพรุในให้เป็นเกาะสุขภาพ การรักษาสິงที่เป็นจุด

เด่นของชุมชนซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน 4) ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ตำบลพรุในประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่มีสถานที่ท่องเที่ยวสวยงาม และมีศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยว 5) ความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพบว่าสามารถจำแนกชุมชนในตำบลพรุในตามระดับความพร้อม เป็น 3 กลุ่ม คือชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจเต็มรูปแบบและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมานานแล้ว ชุมชนที่มีความต้องการที่จะจัดการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของคนในชุมชนและชุมชนที่ยังไม่มีความต้องการที่จะจัดการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของคนในชุมชน

การประเมินความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีชุมชนเป้าหมายและมีความพร้อมในการพัฒนา จำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนหมู่ 5 และชุมชนหมู่ 6 โดยทั้งสองชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยชุมชนหมู่ 5 คนในชุมชนมีความต้องการที่จะจัดโฮมสเตย์เพื่อรับนักท่องเที่ยว วิถีชีวิตของชุมชนยังมีสิ่งแปลกใหม่สำหรับบุคคลภายนอกเช่นเดียวกับชุมชนหมู่ 6 เป็นพื้นที่ที่มีสถานที่ท่องเที่ยว แต่ในปัจจุบันชุมชนไม่ได้รับประโยชน์ คนในชุมชนจึงเกิดความคิดที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของคนในชุมชน ทั้งนี้สิ่งที่ทั้ง 2 ชุมชนยังขาดอยู่ คือ การพัฒนาทักษะด้านภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว รูปแบบแนวทางการบริหารจัดการท่องเที่ยว กิจกรรมที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ใช้เวลาอยู่ในชุมชนการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่มีความชัดเจน เป็นรูปธรรม และชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติได้ทันที

การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในตำบลพรุใน พบว่า การเดินทางมาตำบลพรุในของนักท่องเที่ยว มีเป้าหมายเพื่อการพักผ่อน โดยทราบข้อมูลเกี่ยวกับตำบลพรุในจากอินเทอร์เน็ตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมา คือ นิตยสาร และเพื่อน คิดเป็นร้อยละ 25 สิ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความเห็นต่อการท่องเที่ยวของตำบลพรุในในระดับมากที่สุด คือ ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 62.50 รองลงมา คือ กิจกรรมการท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 25 สำหรับสิ่งที่ให้ความเห็นในระดับน้อย คือ ความสะดวกในการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว และการให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 25 สิ่งที่เป็นจุดเด่นของตำบลพรุในที่นักท่องเที่ยวให้ความเห็นในระดับมากที่สุดคือ ความสวยงามของสภาพแวดล้อม คิดเป็นร้อยละ 50 และความเป็นมิตรของคนในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 25 สิ่งที่ต้องปรับปรุงเพื่อให้ตำบลพรุในเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีที่สุด คือ การนำเที่ยว/มัคคุเทศก์ คิดเป็นร้อยละ 62.50 และการคมนาคมมายังเกาะและภายในเกาะ คิดเป็นร้อยละ 25 สำหรับข้อเสนอแนะอื่น ๆ ได้แก่ การปรับปรุงจุดบริการและช่วยเหลือนักท่องเที่ยว รับผิดชอบผู้โดยสาร และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลให้ดีขึ้น เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับ

การวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนในตำบลพรุในเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในตำบลพรุใน พบว่า ในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.20$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความคิดเห็นต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวในตำบลพรุใน ที่มีค่าเฉลี่ยเป็นอันดับแรก คือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนตามวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ยัง

ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ($\bar{X} = 3.74$) รองลงมา คือ ปัจจุบันตำบลพรุในกำลังประสบปัญหาด้านการกำจัดขยะมูลฝอย ($\bar{X} = 3.72$) และอันดับสุดท้ายคือ การที่หน่วยงานภาคเอกชนหรือองค์การอิสระอื่นเข้ามามีบทบาทหรือเข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในตำบลพรุใน ($\bar{X} = 2.36$) เมื่อสอบถามการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในตำบลพรุใน พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.58$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีค่าเฉลี่ยเป็นอันดับแรก คือ การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือมาตรการในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวของตำบลพรุใน ($\bar{X} = 3.47$) รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการคืนความสะอาดให้ทะเลเป็นประจำทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรม ($\bar{X} = 3.00$) และอันดับสุดท้าย คือ การมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการในการจัดการท่องเที่ยวของตำบลพรุใน ($\bar{X} = 2.09$)

1.2 การจัดการความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลจากการนำตัวแทนชุมชนไปศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ จำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ บ้านเกาะพิทักษ์ อำเภอหลังสวน และบ้านท้องตมใหญ่ อำเภอสวี จังหวัดชุมพร ในวันที่ 14 - 16 สิงหาคม 2556 มีตัวแทนชุมชนที่ร่วมศึกษาดูงานรวมทั้งสิ้น 26 คนข้อสรุปที่ได้จากการดูงาน ได้แก่ 1) เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องไม่ยึดผลประโยชน์เป็นตัวตั้ง และอย่าตั้งเป้าหมายให้สูงจนเกินไป อย่างเน้นการท่องเที่ยวเป็นอาชีพหลักมองเป็นรายได้เสริม 2) หลักการดำเนินงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชาวบ้านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของมีการรวมกลุ่ม

ทำงานร่วมกันแบบพี่น้อง มีการเรียนรู้ตลอดเวลา มีการบริหารจัดการที่ดี มีกฎระเบียบที่เคร่งครัด ดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้สมบูรณ์นักท่องเที่ยวรู้สึกเหมือนกับมาอยู่บ้านของตัวเอง ค้นหาสิ่งที่น่าสนใจในชุมชนและดึงออกมาใช้ประโยชน์ 3) กิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ต้องสร้างอะไรใหม่ตรวจสอบความพร้อมของตนเองนำของที่มีออกมาแสดงเล่าเรื่องให้เป็นสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างเส้นทางท่องเที่ยวและจำหน่ายผลผลิตในครัวเรือนการอนุรักษ์สัตว์น้ำจากภูมิปัญญาชาวบ้าน สำหรับผลลัพธ์ได้จากการไปศึกษาดูงาน คือ การที่ตัวแทนชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำสิ่งที่เรียนรู้มาเป็นแนวทางในการเตรียมความพร้อมและกำหนดทิศทางการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 1.3 การพัฒนาหลักสูตร สำหรับเสริมสร้างศักยภาพด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

ความต้องการของชุมชนที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา คือ การพัฒนาทักษะด้านภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติซึ่งมีความจำเป็นในช่วงเวลาปัจจุบัน และการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งเป็นความต้องการในอนาคตเพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น แต่เนื่องจากระยะเวลาการดำเนินโครงการค่อนข้างจำกัด จึงดำเนินการพัฒนาเฉพาะหลักสูตรฝึกอบรมทักษะด้านภาษาอังกฤษเพียงหลักสูตรเดียว และจัดอบรมให้แก่ผู้สนใจ เป็นเวลา 15 วัน วันละ 2 ชั่วโมง มีผู้เข้าอบรมทั้งหมด 45 คน จากการสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อการฝึกอบรมหลักสูตรภาษาอังกฤษเบื้องต้นเพื่อการท่องเที่ยว พบว่า ในภาพ

รวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าอันดับแรก คือ ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยมีความพึงพอใจในระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$) รองลงมา คือ ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนในการฝึกอบรม ($\bar{X} = 4.11$) และอันดับสุดท้าย คือ ระยะเวลาในการฝึกอบรม โดยมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.87$)

2. อภิปรายผลการวิจัย

ตำบลพรุเป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้บรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากความตั้งใจจริงของหน่วยงานระดับท้องถิ่นและแกนนำในชุมชนที่ต้องการขับเคลื่อนประเด็นการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ดังที่ วีระพล ทองมา และประเจต อำนาจ (2547) กล่าวถึงการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเกิดความยั่งยืน และเกิดความสมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก นอกจากมีผู้นำแล้ว จะต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมของชุมชน รู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ทั้งนี้ทิศทางหรือเป้าหมายของการท่องเที่ยวของหน่วยงาน ต่างไปจากการท่องเที่ยวกระแสหลักกล่าวคือ ใช้ชุมชนเป็นตัวตั้ง และมุ่งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนโดยรวมเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตวัฒนธรรมในชุมชน

นอกจากความพร้อมของหน่วยงานภาครัฐ ชุมชนในพื้นที่ก็มีความต้องการในการ

พัฒนาการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน โดยเชื่อว่าจะ เป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้คนในชุมชน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชุมชนต้องตระหนัก คือ การ ท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นอย่างไรทิศทาง สามารถส่ง ผลกระทบทางลบได้มากมาย อาทิเช่น ปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ จำนวนขยะที่ เพิ่มขึ้น รวมทั้งผลกระทบทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาจะต้อง มีขั้นตอนของการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึง รูปแบบและวิธีการที่จะป้องกันผลกระทบทางลบ เหล่านี้ (วีระพล ทองมา และประเจต อำนวย, 2547) แม้หน่วยงานภาครัฐจะมีนโยบายในการ พัฒนาการท่องเที่ยวที่ชัดเจน แต่สถานการณ์ ปัจจุบันของการท่องเที่ยวของตำบลพรุในสิ่งที่ เป็นปัญหาปรากฏอยู่ เช่น ความคิดเห็นของนัก ท่องเที่ยวต่อความสะดวกในการเดินทาง จุด บริการและช่วยเหลือนักท่องเที่ยว จุดอ่อนเกี่ยว กับการประชาสัมพันธ์เพื่อสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ นอกจากนั้นจากการสอบถามความคิดเห็นของ ประชาชนในตำบลพรุในพบว่ามีการระบุถึง ปัญหาด้านการกำจัดขยะมูลฝอยและการที่สภาพ แวดล้อมทางทะเลและธรรมชาติ ถูกทำลายจาก การขยายตัวของการท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ในตำบลพรุในระดับปานกลาง โดยการ มีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นการปฏิบัติตาม กฎระเบียบและการเข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงาน ภาครัฐจัดในขณะที่การเข้าร่วม วางแผน และ ดำเนินงานกับหน่วยงานภาครัฐจะมีในระดับน้อย ซึ่งในความเห็นของสินธุ์ สโรบล (2546) การ ท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องคำนึงถึงความสำคัญใน การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนตั้งแต่เริ่ม ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ทั้งนี้ เพื่อก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อท้องถิ่น การกระจายรายได้ การยก

ระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน โดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุงดูแล รักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย

รูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้อง กับความต้องการของชุมชนและสามารถนำไปสู่ เป้าหมายที่พึงประสงค์ตามนโยบายข้างต้น คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากเป็นการท่องเที่ยว ที่มีเป้าหมายอยู่ที่การยกระดับคุณภาพชีวิต การส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง สร้างความ ยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมการดำรงรักษาเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็สามารถ สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วม ของคนในชุมชน มีการกระจายรายได้สู่ชุมชน อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม(พจนา สวนศรี,2546) นอกจากนั้นจากประสบการณ์ของชุมชนต้นแบบ ยังเป็นที่ยืนยันว่าเป้าหมายดังกล่าวสามารถ บรรลุผลได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมและสร้างความ เข้มแข็งให้ชุมชน แม้ชุมชนจะมีศักยภาพและ ความพร้อมที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่การลงมือปฏิบัติให้เป็นผลสำเร็จต้องการ ความรู้และแนวปฏิบัติที่ชัดเจน การเสริมสร้าง ความรู้ความเข้าใจให้คนในชุมชนในรูปแบบ ต่างๆ จะช่วยให้ชุมชนสามารถดำเนินการให้ บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการ จัดการความรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์ ซึ่งมีผล ให้เกิดกำลังใจ มีความกล้าที่จะลงมือทำเนื่องจาก เห็นแนวทางที่ชัดเจน

บทบาทของวิทยาลัยชุมชนคือ การ พัฒนาคน พัฒนาท้องถิ่น โดยจัดการศึกษาจาก ความต้องการของชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้ ตลอดชีวิต และเติมเต็มศักยภาพของบุคคลเพื่อ พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นพัฒนาคนทุก กลุ่มในสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

อย่างยั่งยืน (วิทยาลัยชุมชนพังงา, 2555) การดำเนินโครงการวิจัยครั้งนี้ มีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมองเห็นแนวทางที่หลากหลายในการพัฒนา กระตุ้นให้ชุมชนคิดทบทวน 'ไตร่ตรอง' อย่างรอบด้านถึงผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ และตัดสินใจกำหนดทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมได้ด้วยตัวเอง เนื่องจากสถานศึกษา คือ ส่วนหนึ่งของชุมชนโครงการวิจัยนี้ จึงมีผลให้วิทยาลัยชุมชนสามารถปฏิบัติพันธกิจของวิทยาลัยได้อย่างสมบูรณ์โดยมุ่งประโยชน์แก่ชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญ

จากข้อมูลที่ได้จากประชาชนทั่วไปในตำบลพรุใน จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ยังไม่กระทบต่อวิถีชีวิตและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากนัก แต่สิ่งที่กระทบชัดเจน คือ เรื่องของขยะมูลฝอย ที่มีมากขึ้น และเป็นปัญหาในการกำจัดขยะ อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนยังเห็นว่าสามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตประจำวันให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ขณะเดียวกันแม้การท่องเที่ยวจะส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ในชุมชนมากขึ้นก็ตาม แต่ก็มีผลทำให้สภาพแวดล้อมทางทะเลและธรรมชาติถูกทำลายเช่นกัน ด้วยเหตุนี้การท่องเที่ยวในระยะต่อไป จะต้องคำนึงถึงประชาชนทั่วไปที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยโดยเลือกรูปแบบการพัฒนาที่สามารถป้องกันผลกระทบทางลบที่จะเกิดกับชุมชนได้มากที่สุด ขณะเดียวกันจากการสำรวจการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในตำบลพรุในที่เป็นอยู่ในปัจจุบันพบว่า มีส่วนร่วมในระดับปานกลางและการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่เป็นการปฏิบัติตามข้อกำหนด หรือเข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานในพื้นที่เป็นผู้จัดมากกว่าการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงใน

กระบวนการดำเนินงานทั้งระบบดั่งนั้น การสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในชุมชน เช่น การจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน การจัดทัศนศึกษาดูงาน การจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน

จากการสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว สิ่งที่นักท่องเที่ยวคิดว่าเป็นจุดเด่นของตำบลพรุใน คือ ธรรมชาติที่สวยงาม บรรยากาศที่เรียบง่ายเป็นกันเอง และความเป็นมิตรของคนในชุมชน เพราะทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้ นอกจากเป็นสิ่งดึงดูดใจในการเดินทางมาท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนในชุมชน และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่คนในชุมชนต้องเห็นคุณค่า หวงแหนและรักษาทรัพยากรในชุมชนของตน สิ่งที่ต้องพัฒนา คือ การคมนาคม และการให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยว ในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะรถรับส่งผู้โดยสาร/นักท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ และสิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ จุดบริการนักท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อเป็นช่องทางให้นักท่องเที่ยวติดต่อสื่อสารและรับทราบข้อมูล โดยอาจเป็นข้อมูลที่ได้จากอินเทอร์เน็ต นิตยสาร แผ่นพับ ป้ายประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรนำมาคิดร่วมกันเพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ควบคู่กับป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

- 1) หน่วยงานภาครัฐ ควรกำหนดกฎ

ระเทียบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ชัดเจนและมีการบังคับใช้อย่างจริงจัง

2) ชุมชนที่ได้รับการเตรียมความพร้อมควรจะมีมือดำเนินงานโดยยึดหลักการทำงานร่วมกันที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนร่วมกัน

3) ในกระบวนการทำงานร่วมกันควรบูรณาการเรื่องการจัดการความรู้เข้าไปด้วย โดยพัฒนาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นประสบการณ์ของตำบลลพบุรี และพัฒนาช่องทางให้ประชาชนในชุมชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้โดยง่าย

4) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยวิทยาลัยชุมชนควรมีบทบาทในฐานะพันธมิตรที่มีส่วนร่วมอยู่ในกระบวนการและส่งเสริมสนับสนุนเชิงวิชาการตามพันธกิจของวิทยาลัย

5) สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวในตำบลลพบุรี โดยนำความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและประชาชนเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา

ข้อเสนอแนะของการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยต่อยอดเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2) ควรมีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3) ควรติดตามประเมินผลการดำเนินงานของชุมชนเป้าหมายเพื่อเปรียบเทียบประโยชน์ที่ได้รับและผลกระทบระหว่างรูปแบบการจัดท่องเที่ยวกระแสหลักและการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2550. คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2554. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555–2559. [ระบบ ออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.tica.or.th/images/plan_tourism2555-2559/2555-2559.pdf. (25 เมษายน 2556).
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2556. สรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวตลาดต่างประเทศ ปี 2555 และแนวโน้มปี 2556. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://etatjournal.com/mobile/index.php/menu-read-web-etatjournal/menu-2013/menu-2013-apr-jun/6-22556-situation-travel-2012-2013>. (5 พฤษภาคม 2556).
- คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ(ก.บ.จ.)พังงา. 2555. แผนพัฒนาจังหวัดพังงา 2557 – 2560. พังงา: สำนักงานจังหวัดพังงา.
- พจนาน สวนศรี. 2546. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:กองทุนแคนาดาประจำประเทศไทย.
- ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ. 2551. การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มจังหวัดภาคกลาง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิทยาลัยชุมชนพังงา. 2555. รายงานการประเมินตนเองวิทยาลัยชุมชนพังงา ประจำปีการศึกษา 2554. พังงา: วิทยาลัยชุมชนพังงา.
- วีระพล ทองมา และประเจต อำนวย. 2547. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรมอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: รายงานวิจัยมหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สินธุ์ สโรบล. 2546. การท่องเที่ยวโดยชุมชนแนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวและชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.